

УДК 347.9

М. Мальський,

кандидат юридичних наук, адвокат

ПОНЯТТЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОНАВЧОГО ПРОЦЕСУ

На даному етапі розвитку національної системи права все ще залишаються неврегульованими ряд питань, що стосуються здійснення транснаціонального виконавчого процесу, тобто такого виконавчого процесу, що ускладнений іноземним елементом та виходить за межі одного правопорядку. Відсутність механізмів реалізації таких норм часто спричиняє неможливість чи утруднення виконання рішень судових чи інших юрисдикційних органів. У зв'язку з цим юристи часто зіштовхуються з викликами і ризиками, пов'язаними з особливостями таких виконавчих проваджень.

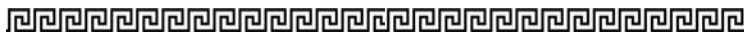
Дослідження особливостей участі іноземного елемента у виконавчому процесі та напрацювання пропозицій щодо внесення змін до законодавства має вирішальне значення для підвищення рівня ефективності виконання судових рішень та довіри до судової системи в цілому. «На сьогодні законодавство України незбалансоване, суперечливе та невиважене, містить значну кількість економічно незабезпечених гарантій, які неможливо виконати через обмеженість ресурсів, якими володіє держава. Неможливість виконання судових рішень у такому разі є похідною, вторинною проблемою, наслідком незбалансованості законодавства», – вважає голова Верховного суду України Романюк Я.М. [1]. Очікуваною є гармонізація українського законодавства та приведення його у відповідність європейським стандартам. Втім процеси правової інтеграції здебільшого стосуються норм матеріального права, в той час як норми, що регулюють судочинство, традиційно вважаються менш гнучкими і більш тісно пов'язаними з національними особливостями окремої правової системи через свою публічність. Однак уніфікація процесуального права є метою забезпечення належного судового захисту іноземних суб'єктів [2].

В Україні тематика транснаціонального виконавчого процесу є новим науковим по-

шуком, актуальність якого зумовлена необхідністю удосконалення механізму виконавчого процесу. Для дослідження юридичної природи транснаціонального виконавчого процесу необхідно визначити зміст даного поняття, охарактеризувати його принципи, систему джерел, форми та види. В цій статті ми зупинимось на визначенні поняття транснаціонального виконавчого процесу.

Для визначення поняття правового явища необхідно визначити внутрішню структуру його правовідносин. Правовідносини є логічно пов'язаною конструкцією всіх елементів, де головними полюсами зв'язку є їх суб'єкти, що реалізують суб'єктивні юридичні права, суб'єктивні юридичні обов'язки, повноваження і суб'єктивну юридичну відповідальність заради досягнення результату цього зв'язку [3, с. 387].

Головним критерієм транскордонних виконавчих відносин є наявність іноземного елемента. За суб'єктивним складом правовідносин іноземний елемент може бути представлений в наступних формах: участь у виконавчому провадженні хоча би однієї особи, яка є громадянином України та проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства, що проживає в Україні, іноземцем, особою без громадянства, що проживає за межами України, іноземною юридичною особою, юридичною особою з іноземними інвестиціями. За об'єктивним складом іноземний елемент може бути виражений необхідністю здійснення виконавчих дій, повністю або частково, в іноземній юрисдикції (у зв'язку з тим, що об'єкт, щодо якого слід здійснити виконавчі дії (наприклад, майно боржника), знаходиться на території іноземної держави); – необхідністю здійснення виконавчого провадження щодо рішень судів чи інших юрисдикційних органів, винесених в іноземній державі. Варто додати, що в розумінні виконавчого процесу іноземний елемент може також бути представлений

в формі виконання рішень міжнародних судових та несудових інституцій, компетенція яких визнана Україною, винесених щодо України, в тому числі на користь України та проти України. *Виконавче провадження* за такими справами носить публічно-правовий характер та є відмінним за багатьма аспектами правового регулювання.

До властивостей правовідносин транснаціонального виконавчого процесу можна віднести наступні:

- наявність іноземного елемента, форми якого окреслено вище;
- кінцевою метою є відновлення і захист порушених прав суб'єктів цих правовідносин;
- здійснення органами примусового виконання та іншими органами, на які покладено такі повноваження відповідно до законодавства;
- наявність підстав для виникнення (виконавчий документ, заява про відкриття виконавчого провадження та ін.);
- регулювання відповідно до українського законодавства та міжнародних угод, згода на обов'язковість яких надана Верховною радою України;
- стадійність;
- процесуальний характер;
- імперативний метод регулювання.

Правовідносини транскордонного виконавчого процесу наділені особливостями, які одночасно можуть бути характерними для виконавчого процесу, міжнародного приватного права та публічно-правових правовідносин. Також вони є відносно самостійними, оскільки тільки у єдності і певній послідовності можуть утворювати транскордонне виконавче провадження.

Таким чином, правовідносини транскордонного виконавчого процесу – це суспільні відносини за участю іноземного елемента, які забезпечуються державою через спеціальний порядок, який передбачає їх примусовий характер та здійснюються з метою відновлення і захисту порушених прав.

Транскордонний виконавчий процес складається з відповідних проваджень, які підлягають вчиненню державними виконавцями. Автор вважає, що для визначення поняття транскордонного виконавчого процесу необхідно розглянути співвідношення понять виконавчий процес та виконавче провадження.

Звернемося до поняття «процес», яке вживається у декількох значеннях: як послідовна зміна станів або явищ, яка відбувається закономірним порядком; як хід розвитку чого-небудь; як сукупність послідовних дій, засобів, спрямованих на досягнення певного наслідку; як розгляд судової

справи; сама судова справа; як визначений законом порядок діяльності слідчих і судових органів при розгляді судових справ певного роду [4]. Термін «провадження» означає дію [4]. В юридичній науці прийнято вживати термін «процес» для позначення складного, динамічного і в той же час цілісного утворення, яке включає безліч процесуальних відносин і розвивається стадійно [5, с. 21].

Слід зазначити, що більшість вчених, які підтримують концепцію становлення системи правових норм, які регулюють відносини виконання рішень судових та інших юрисдикційних органів як самостійної галузі права, ототожнюють поняття «процес» та «провадження», у зв'язку з чим виникають непорозуміння. Це пов'язано з закріпленням на законодавчому рівні терміну «виконавче провадження». Прийнятий в 1999 році Закон визначив сукупність дій органів і посадових осіб спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) як виконавче провадження.

М.Ю. Штефан визначає виконавче провадження як процесуальну форму, котра гарантує примусову реалізацію рішення суду та інших юрисдикційних органів, реалізацію підтверджених ними прав і обов'язків суб'єктів матеріальних правовідносин цивільної справи [6, с. 5]. Білусов Ю.В. використовує поняття «*виконавче провадження*» у двох аспектах. В першому значенні – це сукупність правових норм, які регулюють умови і порядок виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), які підлягають примусовому виконанню у разі невиконання їх добровільно. Виконавче провадження у другому значенні – це діяльність (сукупність процесуальних (процедурних) дій) органів та осіб (передусім, державних виконавців) та інших учасників виконавчого провадження, спрямована на реалізацію юрисдикційних рішень, визначених законом, у передбаченій процесуальній формі [7, с. 14]. С.Я. Фурса визначає правовідносини, що виникають у *виконавчому провадженні*, як врегульовані законом суспільні відносини, що виникають між органами і посадовими особами Державної виконавчої служби та іншими суб'єктами виконавчого провадження щодо примусової реалізації виконавчих документів [8, с. 57]. С.В. Шербак вважає, що під *виконавчим процесом* слід розуміти врегульовану нормами законодавства про виконавче провадження діяльність органів державної виконавчої служби та інших суб'єктів виконавчого процесу, здійснювану в особливій процесуальній формі

та спрямовану на забезпечення примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, а також реальне поновлення прав фізичних та юридичних осіб шляхом застосування заходів примусового виконання [9, с. 38].

Процесуальний характер виконавчого провадження досліджує російський вчений П.В. Уваров, який у своїй дисертації «Виконавче провадження як різновид юридичного процесу» стверджує, що виконавче провадження носить процесуальний характер і це пов'язано, по-перше, з тим, що кінцевою метою виконавчого провадження виступає захист порушеного права, при цьому саме право, захист якого здійснюється, і буде в даному випадку матеріальною складовою правозастосовних відносин, а по-друге, діяльність спрямована на його захист або виконання рішення компетентного органу або посадової особи має процесуальний характер, що здійснюється з урахуванням основних принципів юридичного процесу [5, с. 52].

З визначеннями, наведеними вище, можна погодитись, але, на нашу думку, необхідно встановити взаємозв'язок між виконавчим процесом та виконавчим провадженням. В літературі існує погляд на співвідношення процесу і провадження як на співвідношення загального та особливого, провадження є частиною процесу, а процес – сукупністю проваджень [10, с. 51]. Виконавчий процес можна визначити як порядок (процедуру) діяльності державних органів з розгляду і вирішення юридичних справ, що виникають у разі примусового виконання виконавчих документів, а також правовідносини, що виникають у процесі цієї діяльності [11, с. 61]. Норми, що складають законодавство про виконавчий процес, відносяться до числа правозастосовних норм, реалізація яких можлива тільки за допомогою компетентних органів, тобто обов'язковим суб'єктом цих відносин буде державний виконавець, або інші органи, установи, організації і посадові особи, які уповноважені провадити окремі виконавчі дії у випадках, передбачених законом, у тому числі на вимогу чи за дорученням державного виконавця [5]. Виконавче провадження можна визначити як сукупність дій державного виконавця та інших учасників виконавчого провадження, спрямованих відновлення і захист порушеного права. Виконавче провадження складається з наступних етапів: відкриття, підготовка до примусового виконання, вжиття заходів примусового виконання рішення, закінчення виконавчого провадження [12].

Повертаючись до поняття транскордонного виконавчого процесу, на нашу думку,

в цій статті варто також дати визначення поняттю транскордонного виконавчого провадження. На початку цієї статті ми зосередили увагу на транскордонних виконавчих правовідносинах і визначили їх як суспільні відносини за участю іноземного елемента, які забезпечуються державою через спеціальний порядок, який передбачає їх примусовий характер та здійснюються з метою відновлення і захисту порушених прав. Процедура вчинення провадження має передбачати сукупність правовідносин, які виникатимуть на кожній стадії виконавчого процесу та які завдяки їй мають складати систему взаємопов'язаних процесуальних прав та обов'язків суб'єктів.

Таким чином, *транснаціональне виконавче провадження* – це передбачена законодавством сукупність дій органів примусового виконання, та інших органів, на які покладено відповідні повноваження щодо виконання рішень судових та інших юрисдикційних органів у справах з іноземним елементом, спрямована на відновлення і захист порушеного права.

Поняття транснаціонального виконавчого процесу можна розглядати у двох аспектах.

По-перше, транснаціональний виконавчий процес – це встановлений окремими нормами виконавчого процесуального права порядок діяльності органів державної виконавчої служби та інших органів, на які покладено такі повноваження щодо реалізації рішень судових та інших юрисдикційних органів інших виконавчих документів, що ускладнений участю іноземного елемента.

По-друге, транснаціональний виконавчий процес – це підгалузь виконавчого процесу, що являє собою сукупність правових інститутів та правових норм, предметом регулювання яких є суспільні відносини в сфері виконання судових рішень та інших виконавчих документів за участю щодо іноземного елемента.

В процесі розвитку та встановлення транснаціонального виконавчого процесу вважаємо, що такий процес можливо буде також розглядати як навчальну дисципліну.

Ключові слова: виконавчий процес, транснаціональний виконавчий процес, правовідносини з іноземним елементом.

Стаття присвячена визначенню поняття транснаціонального виконавчого процесу через дослідження внутрішньої структури його правовідносин. В результаті досліджень дано визначення поняттю транснаціонального виконавчого процесу у двох аспектах, зокрема як під-

галузі права та як порядку діяльності відповідних органів, а також зроблено висновок про можливість подальшого виокремлення поняття транснаціонального виконавчого процесу як навчальної дисципліни.

Стаття посвячена определению понятия транснационального исполнительного процесса посредством исследования внутренней структуры его правоотношений. В результате исследований мы разработали определение понятия транснационального исполнительного процесса в двух аспектах, в частности как подотрасли права, как порядка деятельности соответствующих органов; сделан вывод о возможности дальнейшего выделения понятия транснационального исполнительного процесса как учебной дисциплины.

The article gives the definition of transnational enforcement process through the study of the internal structure of its relations. It is concluded that the concept of transnational enforcement process can be viewed in two aspects, particularly as a legal sub branch and as an order of activity of the relevant authorities. The concept of transnational enforcement process further could be developed into a separate legal discipline.

Література

1. Про стан виконання судових рішень в Україні [Електронний ресурс] : Стенограма пленарних слухань. – Режим доступу : http://static.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl2205113.htm.
2. Глушкова Д.Г. Проблеми імплементації принципів транскордонного цивільного процесу у цивільне процесуальне законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoznavces.com.ua/period/article/3101/%C3>.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підруч. / Скакун О.Ф. – Х. : Еспада, 2006. – 776 с.
4. Академічний тлумачний словник: В 11 томах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>.
5. Уваров П.В. Исполнительное производство как разновидность юридического процесса : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01. / Петро Володимирович Уваров. – М., 2009. – 159 с.
6. Штефан М.Й. Виконання судових рішень [навч. посіб.] / М.Й. Штефан, М.П. Омельченко, С.М. Штефан. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 320 с.
7. Білоусов Ю.В. Виконавче провадження : навч. посіб. / Юрій Валерійович Білоусов. – К. : Прецедент, 2005. – 192 с.
8. Фурса С.Я. Виконавче провадження в Україні : навч. посіб. / С.Я. Фурса, С.В. Щербак. – К. : Атіка, 2002. – 480 с.
9. Щербак С.В. Зміст виконавчого процесу / С.В. Щербак // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 2 (5). – С. 38–41.
10. Сорокин В.Д. Проблемы административного процесса / В.Д. Сорокин. – М. : Юридическая литература, 1968. – 144 с.
11. Дьоготь Б.Є. Административно-правовые аспекты исполнительного процесса : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.14 / Борис Євгенійович Дьоготь – М., 2006. – 193 с.
12. Стадії виконавчого провадження / Відділ державної виконавчої служби Дніпровського районного управління юстиції у м. Херсоні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dneprjust.ks.ua/documents/stadiiop.doc.

